

IZVESTJA

Muzejskega društva za Kranjsko.

Letnik IV.

1894.

Sešitek 2.

Grobišče pri Sv. Luciji blizu Tolmina.

Priobčuje S. Rutar.

(Dalje.)

Manjše lončene in bronaste posode niso imele nikoli kostij ali drugih mrtvaških ostankov, zato je verjetno, da so v nje polagali jedi in pijače, ki so bile najdražje umrlim. Tako so našli v teh posodah večkrat živalske koščice, iz katerih se lahko razvidi, kake jedi so pokladali v take posode. Iz teh koščic se spozná, da so prazgodovinski prebivalci najbolj ljubili ovčje nožice in stegna, goveje noge, pa tudi telečje nožice; redko so se našli ostanki od jelena, zajca in divje koze. O svinji, ptičih in ribah ni nikakeršnih ostankov, ravno tako ne o rastlinski hrani.

Nakraskov niso polagali v žare, nego zunaj njih med oglje; samo sklepanci od usnjenih pasov so se našli večkrat tudi v posodah in v dveh slučajih celò fibule. V bronastih posodah (a ne v lončenih) nahajala se je neka žolta tvarina, ki je lepo zadišala, ko so jo ob plamenu žgali. To je torej ostanek neke dišave, katero so napravljali iz drevesne smole. Kemična preiskava ni mogla dognati, ali je bila ona smola brezova ali borova.

Izmed bronastih posod našel je dr. Marchesetti 43 celih situl (drugih 30 je bilo več ali manj zmečkanih) in 38 cist, t. j. valjarju podobnih, iz pločevine skovanih vrčev. Situle so skovane iz tanke trapezoidne pločevine, ki je pregnjena v podobi stožca in na robih prikovana z začeljenimi žeblički. Gorenji rob je na zunaj zavihan, a spodnji na znotraj, tako

da služi dnu kot utòr, ne da bi ga bilo treba še posebej učvrstiti z žeblički. Vsaka situla ima na zgornjem robu prikovani dve ušesci, v kateri je vtaknjen lahko pregibljiv povraz, včasih tudi dva. Jedna sama situla je imela tudi reno ali pokrovko. Nekatere situle nimajo skoro nič vratú, druge pa precej višocega. Vse situle so visoke med 160 in 180 mm, samo dve sta mnogo višji, 235 in 245 mm. Nekatere situle so zakrpane s pločevinskimi kosci, znamenje, da so jih že dolgo poprej rabili. Večina situl je skovana iz gladke pločevine, vendar so nekatere tudi nakrašene s pikicami, črtami, krogi in figuralnimi zavoji. Jedna situla je imela tudi na zunaj zavihano podnožje, kakor lonci, a druga je bila celò železna.

Najzanimivejše so tiste ciste, ki imajo na zunanjem površju vodoravno izbočene obroče in so torej razdeljene na več pasov od 6 do 11 mm višine. Tudi te so skovane iz jedne same bronaste pločevine, ki je na kraju pričvrščena z začeljenimi žebliji. Zgornji rob je na zunaj zavit, kakor pri situlah. Vsaka cista ima po dva povraza.

Ker se nahajajo bronaste posode izključno le v grobih bogatinov, zato lahko sklepamo, da so bile situle in ciste pri Sv. Luciji jako redke, da so jih torej tem bolj cenili. V teh posodah so bile samo mrličeve kosti zbrane. Večkrat so se našle situle in ciste s tkanino in od zunaj še z lubjem obdane, a pokrite so bile s pokrovi, spletenimi iz vrbičja. Značilno je, da so izkopali le redkokdaj iz jednega in istega groba poleg bronastih posod tudi ilnate.

Lončene posode so zelò mnogovrstne gledé tvarine, oblike in ornamentike. Na teh posodah lahko proučimo ves razvitek svetolucijske keramike. Tu vidimo najprimitivnejše lonce brez vratú in zavihanega roba poleg lepših in finejših svetlih posod, ki so slikane, risane, začrtane, s kovinskimi buckami in pločevinami nakrašene. Iz teh lahko spoznamo, do kakošne popolnosti so dospeli rokodelci tedanjega časa. Kako fini so nekateri izdelki, spoznamo najbolj iz tega, da se nahajajo nekatere posode, ki imajo komaj jeden milimeter ali malo več debele stranice, a vendar so izdelane na samo roko, brez lončarskega kolesa.

Več kakor polovica (skoro 56%) grobov ni imela nikakeršnih posod, a jedna četrtinga je imela po jeden sam lonec. V 391. grobih sta bili po dve, v 61. po tri in samo v dveh po štiri posode. Seveda je bilo mnogo teh več ali manj zmečkanih, a mnogo se jih je dalo še sestaviti. Lonci so stali navadno po koncu, redkokdaj so bili nagnjeni in še redkejšje poveznjeni. Večkrat so bile manjše posodice v večjih loncih, zlasti ročkam podobni piskri. Nikoli ni bil lonec pokrit s poveznjenimi zdelicami, in samo jedenkrat se je našla tudi lončena rena. Največ je bilo loncev z ročaji, potem zdelic, ročk, čaš in situlam podobnih piskrov. Našle so se pa tudi zdelice z visokim ročajem in kupice z visokim podnožjem; celo jeden «oinochoe» in jeden «kylix» je prišel na dan.

Ogromna večina lončenih posod je brez posebnih nakraskov. Le 35 jih je imelo začrtane ornamente, 47 bronaste bucke in 17 ploščice iz svinca ali cina. Nekatere oblike in nekateri nakraski se ponavljajo skoro pri vseh posodah. Najprvotnejše so valjarju podobne posode iz debele ilovice s pokončnim robom in brez ornamentov. Takošne posode se nahajajo že po jamah in po najstarejših gradiščih. Pozneje še le so začeli napravljati vrat in stiskati posode proti dnu: narejali so trebušaste lonce. Tudi ti imajo časi še debelo ilovico in pokončen rob, večkrat pa so njih stranice že bolj tanke in od zunaj nakrašene z bradavicami, koncentričnimi krogi, ki so popku podobni, z linearnimi vzbočenimi risarijami itd. Večkrat so celò začrtani, in včasih so brazde napolnjene z neko belo pasto, s svinčenimi ploščicami itd. Svetolucijski lonci imajo navadno po jeden sam ročaj, ki je prilepljen ali na trebuhu ali pa na gorenjem robu, in so le redkokdaj okrašeni z ravnimi ali pa valovitimi črtami.

Posebno mnogovrstna so torila (Napf) z visokimi ročicami, ker njih premer znaša od 60 do 253 mm, tako da so mnogi izmed njih najmanjše lončene posode svetolucijske nekropole. Ta torila so navadno črne barve in zelò fine tvarine. Večja nimajo nakraskov, a manjša so prav pogostoma olepšana s piknjastimi risarijami ali pa z bronastimi bucki

in svinčenimi ploščicami. Nekatera torila imajo prav goste in drobne bucke tudi po ročajih. Vsem tem posodam so vtisnili bucke prav trdno še tedaj, ko je bila lončena tvarina še mehka, tako da se držé nepremakljivo, če so tudi zarjaveli, ali pa se vsaj jamica dobro pozna, kjer so bili vdelani. Vender pa se je našlo tudi torilo, na katerem so bili bucki in koncentrične kolute od brona samo prismojene.

Tudi ta torila, posebno ona z bucki preskrbljena, so bila zelo priljubljena pri Sv. Luciji, ker so mnoga med njimi celo zakrpana. Kadar so jim hoteli luknje zamašiti, posluževali so se ali šmole ali svinca ali cina ali pa dveh od teh tvarin skupaj. Včasih so luknjo kar s smolo zadelali, ali taka posoda se ni smela več k ognju postaviti. Večkrat so zalili razpoko s svincem ali pa so jo zvezali z žabicami, ki so bile podobne velikim šivom iz debelega sukanca. Večje luknje so zalivali s svincem ali cinom, ne gledé na to, ali je bila taka krpa gladka, ali ne. Iz tega sledi prvič, da tu omenjeni tvarini nista bili dragi in redki; drugič pa, da so tedanji ljudje porabljali za mrtvaške žare tudi take posode, ki so bile pokvarjene že pri navadni rabi, in katerih prav za prav niso mogli porabiti za kaj drugega.

Če si pomislimo torila bolj znižana in razširjena, dobimo podoben zdelic z visokimi ročaji. Te so bolj redke ter imajo ravne robove in na dnu vtisek izdelovalčevega prsta. Mnoge zdelice imajo zelo razvito, podaljšano podnožje, ki je večkrat neprimerno visoko. Tudi trebušasti lonci z visokim podnožjem so se našli pri Sv. Luciji, ali ne tako mnogoštevilno, kakor n. pr. v Kobaridu.

Neka posebna vrsta žar so lonci, podobni situlam, ki imajo malo razvito podnožje in več ali manj ravne stranice, tako da so najširši prav pod vratom. Takošni lonci so navadno črni (le redko tudi rudeči) in prav visoki, tako da dosežejo celó 32 cm. Najnavadnejši nakraski na njih so začrtane brazde, katere so včasih napolnjene z belo pasto. Te brazde so podobne večkrat «meandru», in take posode imajo tudi piknjaste črte ter svinčene poteze podolgič in počez.

Na neki posodi se nahajajo tudi prav lepe cinaste poteze v podobi meandra. Včasih so situlasti lonci razdeljeni na pase, ki so izmenice rudeče in črno pisani in večkrat tudi z dvojno piknjasto črto okrašeni. Na takošnih loncih se nahajajo le izjemoma tudi ročaji.

Posebno krasne so lončene čaše, ki so različno okrašene z vzbočenimi vročicami, z rudečimi in črnimi pasovi, s koncentričnimi krogi, z brazdami, z vzdignjenimi rožički, s križci, z bronastimi bucki itd.

Bolj priprosto so olepšane zdele svetolucijske nekropole, čeravno se nahajajo v prav velikem številu. Najbolj se razločujejo po obsegu, ker so nekatere zelo plitke in široke, druge pa imajo ob straneh rožičkom podobne vzviške, ki so včasih prevotljeni. (To je bil začetek ročajev; skozi luknjice so potezali vrvice in potem lonce obešali.) Vse zdele so temne barve in večina njih ima rob na znotraj obrnjen. Vender pa je izkopal dr. Marchesetti tudi dve zelo fini zdeli iz najboljše ilovice in črno-svetlo pobarvani, izmed katerih ima jedna na dnu od zunaj in znotraj vtisnjeno staroarijsko znamenje »svastika».

Nekatere zdele imajo podnožje, in iz takih so se razvile kupice z visokim podnožjem. Tudi te so zelo široke in imajo rob na znotraj obrnjen. Posebno tri posode te vrste so zelo zanimive, ker imajo prevrtano podnožje: jedna ima dve nasprotni pakrožasti luknji, drugi dve pa po tri trikotne luknje. Kupice z visokim podnožjem nimajo ne ornamentov, ne vzviškov ali ročajev, izvzemši nekatere, ki so bolj zdelam podobne.

Vse te posode so bile gotovo doma izdelane, in sicer brez lončarskega kolesa. Čisto drugačni pa sta dve posodi iz najfinejše blede-žolte ilovice, ki imata podobo grških vaz. Prva je takoimenovana »oinochoe« (205 mm visoka), t. j. ročki podoben vrč z visokim ročajem in žlebastim livkom v podobi peresa. Druga (»kylix«) je iz jednake tvarine in podobna mali skledici (81 mm visoka) z dvema lepima, vodoravnima ročajema na gorenjem robu. Njena zunanja plat je okrašena z

rudečimi pasovi. Obe ti dve posodi sta izdelani na lončarskem kolesu.

Zanimivo je tudi opazovati, katere vrste lončenih posod so se nahajale skupno v jednom in istem grobu. Dr. Marchesetti je spoznal, da tiste posode, ki se dobivajo najpogostejše, namreč lonci z malim ročajem in pa zdele, se nahajajo tudi največkrat skupaj, dočim so le redko priložene kaki drugi posodi. Zdele same brez loncev se dobé zelo redko, pač pa so prav navadni osamljeni lonci z malim ročajem.

Najdragocenejše posode iz svetolucijske nekropole so steklena torila, katera pa se zelo redko nahajajo. (Marchesetti jih je našel 5, Szombathy 2.) Izvzemši jedno, so vsa ostala torila barvana, napravljena iz steklene paste. Ta pasta je temno-zelena ali temno-modra ter prevlečena z rumenimi in belimi črtami. Vsa ta torila imajo visok ročaj in merijo 47 do 55 mm.

Čudno je, da so našli l. 1890. v bronastih posodah tudi dve torili iz tenkega lesa, ki sta imeli po 55 mm v premeru.

(Dalje prihodnjič.)

Regesti k domači zgodovini.

Spisal dr. Fr. Kos.

Deveto stoletje.

Št. I.

800, dne 11. aprila.

Papež Leon (III.) piše bavarskim škofom, opatom, duhovščini in ljudstvu ter jim naznani, da je po nasvetu in z dovoljenjem frankovskega kralja Karola ustanovil solnograško metropolo in povzdignil škofa Arnona v nadškofa.¹

¹ Ko so prišli koroški in panonski Slovenci pod solnograško škofijo (in sicer panonski leta 796.), pridobila si je ta toliko novih pokrajin in tako množico novih duš, da je kazalo, povzdigniti jo v nadškofijo, kar se je tudi zgodilo v začetku leta 798. Takratni škof Arnon se je sam napotil v Rim, kjer mu je papež Leon III. dal palij ter ga posvetil v nadškofa. (Ljublj. Zvon, 1882, str. 654. — Kres, 1886, str. 23.)

«Data III. Id. April. Deo propicio pontificatus Domini nostri in apostolica sede V. atque domni Caroli excellentissimi regis Francorum et Longobardorum atque patricii Romanorum a quo cepit Italiam, anno XXVII. Indictione VIII.»

[Iz solnograškega kapiteljskega arhiva. — Nachrichten vom Zustande der Gegenden und Stadt J u v a v i a, Salzburg, 1784 (= Juvavia), Anhang, str. 57, št. 14. — J a f f é, Regesta pont. Rom., Berlin, 1851, str. 217, št. 1912, (reg.)²]

Št. 2.

803, dne 21. marca.

Papež Leon III. podeli gradeškemu patrijarhu Fortunatu palij ter mu piše, da naj ne išče miru v službi, katero je dosegel, temuč naj dela. Utrjuje naj srca vernikov s spodbujanjem, nevernike pa naj pridobiva sveti cerkvi, kar doseže tem lažje, ako bo tudi s svojim življenjem dajal lepe vzglede.³

«Datum XII. Kal. April. . . . imperante nostro domino Carolo piissimo avgusto a Deo coronato, magno et pacifico imperatore anno tertio, indict. XI.»

[Ughelli, Italia sacra (ed. 1653), V, str. 1180. — Cappelletti, Le chiese d'Italia, IX, str. 34. — Kandler, Codice dipl. Istriano, I. — Jaffé, Reg. pont. Rom., str. 218, št. 1916. (reg.)]

Št. 3. (*Nepristna listina*.)⁴

803, dne 4. avgusta Rim.

Rimski cesar Karol dovoli vsled prošnje oglejskega patrijarha Pavlina, kateri je tožil, da so mu pogani skoraj po-

² Kar se tiče citatov, navajam le take knjige, katere sem imel pred seboj. Ako je pri citatu katere knjige dostavljena kratica «reg.», «odl.» ali pa «prev.», pomenja to, da ni v dotični knjigi listina ponatisnjena od besede do besede, temuč se nahaja ondi le regest, odloemek ali pa prevod navedene listine.

³ Gradež je mesto na malem otoku v Jadranskem morju ne daleč od Ogleja. Nekdaj so bivali na tem otoku patrijarhi, od katerih so bili odvisni med drugimi tudi isterski škofje, kakor tržaški, koperski, porški i. t. d.

⁴ Rubeis (Mon. eccl. Aquil., str. 391—393) je dokazal, da je ta listina ponarejena, kajti leta 803. Karol Veliki ni bil v Rimu, patrijarh Pavlin je umrl že leta 802., v Vidmu, Rovinju in Trsatu v tistem času ni bilo škofov i. t. d.

polnoma opustošili njegovo patrijarhijo, da smejo le on (Pavlin) in njegovi nasledniki posvečevati in nadzorovati škofo v Konkordiji,⁵ Vidmu, isterskem Novem Gradu («apud Civitatem novam Histriae»), Rovinju, Pičenu in Trsatu.⁶

«Facta pridie Nonas Augustas anno III. imperii nostri, indictione I. Actum Romae».

[Rubeis, Mon. eccl. Aquil., str. 389, c. 44. — Kandler, Codice dipl. Istr. I.]

Št. 4.

803, dne 13. avgusta.

Cesar Karol podeli vsled prošnje gradeškega patrijarha Fortunata njegovi cerkvi imuniteto. Fortunat, njegovi nasledniki, duhovniki in vsi drugi, tudi sužniki in koloni, ki bivajo na njegovi (patrijarhovi) zemlji v Istri, Romaniji in Langobardiji, živé naj v miru in uživajo imunitetne pravice. Noben kraljev sodnik ne sme na patrijarhovi zemlji, v njegovih vaséh in selih ljudi zasliševati, globe («freda») izterjevati, prenočišča («mansiones») in postrežbe («paratas») zahtevati ali pa kate-rekoli nepostavne davke pobirati.

«Datas Id. Aug. in sacro palatio nostro, anno tertio Christo propitio imperii nostri».

[Ughelli, Italia sacra, V, str. 1181. — Cappelletti, Le chiese d'Italia, IX, str. 36. — Kandler, Codice dipl. Istriano, I.]

Št. 5.

Med 803 in 810.⁷

Vsled ukaza cesarja Karola Velikega in njegovega sina, kralja Pipina, sklicali so trije cesarski pregledniki («missi»),

⁵ Concordia, mesto v jugozahodni Furlaniji.

⁶ Pičen, vas v pazinskem okraju v Istri. Trsat je tik Reke na Hrvaškem.

⁷ Zborovanje v Rižani se je vršilo med letom 803. in 810. Prej ne, ker je Fortunat še le leta 803. postal gradeški patrijarh, ki se je kot tak udeležil shoda. Leta 810. pa je umrl kralj Pipin, sin Karola Velikega, kateri je s svojim očetom vred dal ukaz, da naj cesarski pregledniki skličejo zbor.

namreč duhovnik Izzon ter grofa Kadolaj⁸ in Ajon⁹ isterske prebivalce k zborovanju v Rižano v koperskem okraju.¹⁰ Zbora so se tudi udeležili (gradeški) patrijarh Fortunat,¹¹ škofje Teodor (puljski), Leon (tržaški), Stavracij (poreški), Štefan (novograški) in Lavrencij (pičenski), potem drugi primatje¹² in pa prebivalci isterske pokrajine («provinciae Istriensium»). Kot zastopnike posameznih mest in gradov («de singulis

⁸ Ta Kadolaj je bil brez dvoma mejni grof furlanski, ki je kot kraljev namestnik nadzoroval frankovske pokrajine med Dravo in Jadranskim morjem od leta 799. pa do leta 819.

⁹ Grof Ajon je imel svoja posestva okoli Vicenze in Verone. Najbrže se je leta 776. z drugimi longobardskimi in furlanskimi velikaši vred vzdignil zoper Karola Velikega ter moral bežati, ko je ta nenadoma prišel z vojsko v Italijo. Šel je k Obrom, s katerimi se je nekaj let pozneje (791) vojskoval Karol Veliki. Leta 796. je premagal Pipin, sin Karola Velikega, oberske čete ter jim vzel njih utrjeni tabor med Donavo in Tiso. Ujel je tudi grofa Ajona, katerega je pa Karol Veliki pomilostil leta 799. ter mu povrnil njegovo lastnino. (Listina z dne 2. febr. 799., natisnjena v «Mittheilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung», I. Bd., 1880, str. 279.) — Leta 809. mu je cesar Karol znova potrdil last njegovih posestev ter mu dovolil, da jih sme razdeliti med svoje sinove. (Listina z dne 7. julija 809., Mitth. op. cit. str. 280.) — Tudi Ludovik Pobožni mu je dne 31. julija 816 potrdil njegovo imetje. (Mitth. op. cit. str. 281.)

¹⁰ «In territorio Caprense, loco qui dicitur Riziano». — Zbor se je vršil na prostem v koperskem okraju blizu tam, kjer se rečica Rižana izliva v morje. Dandanes se nahajajo na onem mestu lepi travniki, ki bi bili kaj pripravní za kak shod pod milim nebom. Ne daleč od ustja Rižane ste slovenski vasi Dekani in Lazaret. Zadnja vas se zove tudi Rižana.

¹¹ Navzoč je bil pri zborovanju gradeški patrijarh Fortunat, ne pa takratni oglejski patrijarh. Isterski škofje so bili v tistem času, kakor smo že zgoraj omenili, odvisni od gradeškega, ne pa od oglejskega patrijarha.

¹² Tu omenjeni primatje («primatibus») niso bili cerkveni prvaki (škofje), temuč zastopniki ali glavarji isterskega ljudstva, katerih je bilo pri zborovanju 172. Njih naloga je bila, da bi našteli razne pritožbe isterskih prebivalcev. Primerjaj besede v listini, spisani med letom 814. in 821. (reg. št. 11.): «et primates populi vestri centum et septuaginta duo per sacramentum confirmaverunt».

civitatis seu castellis») so cesarski pregledniki izvolili 172 glavarjev («capitaneos»), kateri so morali priseči, da bodo govorili resnico na stavljena vprašanja. Dobili so priložnost, da bi navedli svoje pritožbe o postopanju cerkve, o nepostavnih terjatvah frankovske gospode, o krivicah, katere trpé isterski prebivalci, ter o nadlogah, katere morajo prenašati sirote in udove.

Rečeni glavarji so potem izročili preglednikom zapisnike («breves»), katere so za posamezna mesta in gradove sestavili za časa (grških cesarjev) Konstantina in Bazilija vojaški mojstri,¹³ in v katerih je bilo navedeno, da ne dobivajo od cerkve adjutorija¹⁴ in običajnih davščin.¹⁵

Patrijarh Fortunat je na to odgovoril: «Ne vem, hočete li zoper mene kaj reči; vendar vsi veste, da ste mi darovali tiste običajne davščine, katere vam je cerkev že od nekdaj dajala. Zato sem vam pa pomagal, kjer sem mogel, in vam še hočem. Vsi veste, da sem za vas večkrat plačal v cesarsko blagajnico ter zastran vas večkrat poslal poslanca k cesarju. Odslej pa naj bo, kakor hočete».

Vse ljudstvo je na to odgovorilo: «Kar se je nam prej ali pa v sedanjem času darovalo, pri tem naj ostane, ker mnogo dobrega smo prejeli od vas in upamo, da še dobimo. Le ako bi prišli cesarski pregledniki, izvršujejo naj patrijarhovi ljudje staro običajno davščino».

¹³ V grški državi je bil takrat postavljen čez vsako pokrajino vojaški mojster («magister militum»), čez vsako mesto pa vojaški tribun («tribunus militum»). Tako je n. pr. en vojaški mojster za časa grške vlade ukazoval po vsi Istri, vsako istersko mesto pa je imelo svojega tribuna.

¹⁴ Vsled ukaza cesarja Justinijana so bili škofje oskrbniki občin, udov in sirot. V ta namen so dobivali desetino poljskih pridelkov, pozneje tudi desetino od živine, in, če je bila velika potreba, desetino od vsakterega dohodka. Vsled tega jim je bilo mogoče z denarjem pomagati ljudstvu, posebno pa udovam in sirotam. Tako pomoč so zvali «adiutorium».

¹⁵ «Consuetudo» ali običajna davščina, katero je bilo treba dajati vsled stare navade. O taki davščini se ni vedelo, kdo jo je naložil in kdaj. (Du Cange, Gloss. med. et inf. latinitatis, v. consuetudo.)

Potem je rekel patrijarh Fortunat: «Prosim vas, sinovi, da mi poveste resnico. Kako običajno davščino je imela moja cerkev med vami po isterski pokrajini? («in territorio Istriense.»)

Nato je odgovoril prvi izmed vseh, puljski primat: «Kadar je prišel patrijarh v naše mesto zastran cesarskih preglednikov ali pa zastran zborovanja z vojaškim mojstrom («cum magistro militum») za časa grške vlade, vselej mu je šel naproti puljski škof s svojimi duhovniki v mašni obleki ter s križem, svečami in kadilnico v rokah, pevajoč kakor papežu samemu. Naproti so mu šli tudi sodniki («iudices») in ljudstvo z zastavami ter ga sprejeli z veliko častjo. Ko je prišel patrijarh v puljsko cerkev, vzel je takoj škof ključke svoje palače ter jih položil k patrijarhovim nogam. Patrijarh jih je nato izročil svojemu pristavniku («majori») in potem tri dni po palači gospodaril, četrti dan pa je šel v svoje stanovanje.»

Cesarski pregledniki so potem vprašali sodnike drugih mest in gradov, ako je to res. Vsi so odgovorili, da je to resnica, in da želé, da se še tako godí.

Potem pravijo cesarski pregledniki, da ne morejo ničesar reči zoper patrijarha. Kjer se pase naša živina, ondi naj se pase tudi vaša brez kateregakoli davka. Hočemo, da ostane tako tudi v prihodnje.

Tudi zoper škofo so se čule razne pritožbe:

1.) Polovico stroškov za cesarske preglednike in polovico kolekt je dajala cerkev, polovico pa ljudstvo.

2.) Kadar so prišli cesarski pregledniki, imeli so pri škofu svoje stanovanje, dokler niso zopet odšli.

3.) Listine o dednem zakupu in o dedni davščini («chartulæ emphitheoseos aut libellario iure») se niso prej nikdar ponarejevale, sedaj pa se to godí.

4.) Kar se tiče pravice do sená in trave («de herbatice»)¹⁶ ter do svinjske paše po hrastovih gozdih («de glanda-

¹⁶ Herbatikum. S tem izrazom so zaznamovali: 1.) Na travnikih pokošeno travo. 2.) Pravico do te trave. 3.) Sploh pravico do trave in sená.

tico»),¹⁷ zahteval je ni nihče prej po naših vaseh («inter vicora») s silo, ampak tako, kakor je bilo navadno pri naših prednikih.

5.) Od vinogradov niso pobirali tretjine, kakor sedaj delajo, še četrtnine ne.

6.) Škofovski ljudje («familia ecclesiae») se niso prej nikdar upali pretepsti kakega svobodnega človeka s palicami; sedaj pa nas bijejo z gorjačami ter preganjajo z meči, a mi se ne upamo zoperstaviti iz strahu pred cesarjem, ker bi nas potem lahko doletelo še kaj hujšega.

7.) Kdor je gnojil cerkvene njive (imajoč jih v najemu) tri dobe (trideset let), pregnali ga niso od tam, kakor se to sedaj vrši.

8.) Morje je bilo javno in vsak je lahko na njem lovil ribe. Sedaj pa se ne upamo loviti, ker nas potem pretepajo s palicami ter nam trgajo mreže.

Kar se tiče cesarskih davščin («de iustitiis dominorum nostrorum»), katere so prej dobivali Grki do tistega dneva, ko smo prišli pod frankovsko oblast,¹⁸ hočemo povedati resnico. Pulj je plačeval 66 mark soldov,¹⁹ Rovinj 40, Poreč 66, Trst 60, Labin 30, Buzet 30, Pičen 20, Motovun 30 ter Novi Grad (Cittanova) 12. Skupaj torej 344 mark. Ta denar je šel za časa Grkov v njih državno blagajnico («in palatio»). Ko je pa vojvoda Ivan prišel v deželo, rabil je te dohodke za-se ter jih ni dajal v cesarsko blagajnico.

¹⁷ *Glandaticum* se je zvala pravica, pošiljati prašiče v gozde, da so v njih pobirali želod.

¹⁸ Leta 778. je bila Istra še pod oblastjo grških cesarjev. Takrat so Istrijani in Grki oslepili škofa Mavricija, ker so ga imeli na sumu, da hoče Istro spraviti pod oblast Karola Velikega. (Jaffé, *Reg. pont. Rom.*, 1851, str. 208, št. 1859.) Kdaj so Istrijanci postali frankovski podložniki, ni znano. Kaže se, da so bili od Frankov že odvisni leta 791., ker takrat omenja Karol Veliki v pismu do svoje soproge Fastrade, da se je v bojih z Obri odlikoval tudi isterski vojvoda. (Mansi, *Collect.*, Concil., XIII. Append. 3, str. 185.)

¹⁹ Za časa Karolingov je imela marka (= funt = libra) navadno po 20 šilingov ali soldov (solidi, sicli). Vsak šiling pa je imel po 12 denarjev.

Sicer pa ne manjka vojvodi Ivanu za njegovo osebo dohodkov, ker ima v svoji posesti:

1.) «Casale Orcionis» (Orcionovo selo) z mnogimi oljkinimi vrtovi.

2.) Del sela, «Casale Petriolo» imenovanega, z vinogradi, zemljišči in oljkinimi vrtovi.

3.) Posestvo Ivana Kancijanika («omnem portionem Joannis Cancianico») z zemljišči, vinogradi, oljkinimi vrtovi, hišo in stiskalnico («cum turculis»).

4.) Veliko posestvo «de Arbe» z zemljišči, vinogradi, oljkinimi vrtovi in hišo.

5.) Posestvo vojnega mojstra Štefana.

6.) Hišo Zerontijakovo («casam Zerontiacam») z vsem posestvom.

7.) Posestvo Mavricija ypata,²⁰ vojnega mojstra Bazilija in pa Teodora ypata.

8.) Posestvo «in Priatello» z zemljišči, vinogradi in oljkinimi vrtovi ter še mnogo drugih krajev.

9.) V Novem Gradu (Cittanova), kjer stanuje, ima vse javne dohodke («fiscum publicum») ter zunaj mesta več kot 200 kolonov. Kadar je dobra letina, dobi več kot 100 modijev («modia») olja, več kot 200 posod («amphoras») vina ter kostanja za potrebo. Ribstvo mu daje na leto več kot 50 mark soldov ne gledé na to, kar porabi za svojo mizo. Vse to ima vojvoda zase, le 344 mark, o katerih se je prej govorilo, moral bi dajati v cesarsko blagajnico («in palatio»).

Nato so našteli pritožbe o nasilstvih, katera so morali trpeti pod vojvodo Ivanom. Rekli so: «Vzel nam je gozde, po katerih smo pasli goveda in svinje («herbaticum et glandaticum»). Vzel nam je tudi podrejena sela («casalia inferiora»). Poslal je na našo zemljo Slovane, kateri so potem orali naše njive in ledine, kosili naše travnike, pasli po naših

²⁰ Ypates ali hypates so bili visoki dostojanstveniki na dvoru grških cesarjev.

pašnikih in od naše zemlje dajali davek Ivanu.²¹ Jemlje nam naše vole in konje; ako vsled tega kaj rečemo, odgovoré nam, da jih sami pobijamo. Vzel nam je naše hiše («casinos»), po katerih so gospodarili naši predniki po svoji navadi.»

«V starih časih, ko smo bili še pod oblastjo grških cesarjev, imeli so naši predniki svoje tribune, domestike, vikarje in lokoservatorje, kateri so oskrbovali občinske zadeve ter sedeli v zborih vsak po svojem dostojanstvu. Ako je kdo hotel priti do višje časti, kakor do tribunstva, šel je (v Carigradu) k cesarju, kateri ga je povzdignil v ypata. Tak cesarski ypat je bil povsod prvi za vojaškim mojstrom. Naš vojvoda Ivan nam je pa kmalu postavil centarhe ter razdelil ljudstvo med svoje sinove, hčere in zeta, kateri so si potem sezidali palače, akoravno so bili prej ubogi. Vzel nam je naše tribune²², ni nas smatral kot svobodne ljudi, pač pa nas je prisilil, da smo morali iti v družbi s svojimi sužniki nad sovražnika. Tudi nam je vzel naše osvobojenke («libertos»); še celo v svojih hišah in vrtovih nimamo nikakešne oblasti.»

«Za časa Grkov je imel vsak tribun po pet ekskuzatov («excusatos») ali pa tudi še več; te nam je sedaj vojvoda vzel.»

«Nikdar nismo dajali hrane za vojake in njih konje,²³ nikdar nismo robotali, da bi delali na dvoru in po vinogradih,

²¹ «Insper Sclavos super terras nostras posuit: ipsi arant nostras terras et nostras runcoras, segant nostras pradas, pascunt nostra pascua et de ipsis nostris terris reddunt pensionem Joanni.»

²² Ko so bili isterski prebivalci pod grško vlado, ukazovali so jim tribuni, domestiki, vikarji i. t. d.; ko so pa prišli pod frankovsko oblast, zasedli so sedaj mesta prejšnjih uradnikov vojvode, grofje, centarhi ali centenarji i. t. d. Isterski prebivalci dolžé po krivici vojvodo Ivana kot povzročitelja teh prememb.

²³ «Fodere nunquam dedimus.» — «Fodrum» (foderum, fodrum, fotrum) so rekli žitu, katero je bilo treba dajati kot hrano vojakom ali njih konjem ali pa tudi obojim. Dotični izraz se je ohranil v nemški besedi «Futter» (foter). Včasí fodrum ne pomenja samo žita, temuč tudi slamo in drugo krmo, katera je bila namenjena vojakom in njih konjem.

žgali apno, postavljali hiše in koče ter pitali lovske pse. Nikdar nismo dajali kolekt («collectas»), a sedaj pa moramo. Od vsakega vola dajemo po en modij. Nikdar nismo prej dajali kolekt od ovc, kakor sedaj. Vsako leto moramo dajati goveda in jagnjeta. S svojimi barkami moramo brodariti po morju v Benetke, Raveno in Dalmacijo, pa tudi po rekah, kar se prej ni nikdar godilo. Ta dela ne izvršujemo samo za vojvodo Ivana, temuč tudi za njegove sinove, hčere in zeta.»

«Kadar se je moral vojvoda kot služabnik svojega cesarja kam napotiti ali pa kam svoje ljudi poslati, vzel je naše konje, tiral s silo seboj naše sinove ter jih primoral, da so mu prenašali tovore («saumas») več kot 30 milj daleč. Vzel jim je vse, kar so imeli, sami pa so se morali peš povrniti domov. Naše konje je poslal v Francijo, ali pa jih je daroval svojim ljudem.»

«Ljudstvu je vojvoda rekel: «Zbirajmo darove za našega cesarja, kakor se je to vršilo za časa Grkov. Potem naj gre eden izmed ljudskih poslancev z mano ter naj izroči darove cesarju». Mi smo nato nabirali darove z velikim veseljem. Ko je bilo treba oditi k cesarju, rekel je vojvoda: «Vam ni potreba hoditi. Jaz bom za vas govoril pri cesarju». Vojvoda je potem šel k cesarju z našimi darovi ter nato žel čast sebi in svojim sinovom, nam pa zatiranje in bridkost.»

«Za časa Grkov smo zbirali, ako je bilo potreba, enkrat v letu ovce za cesarske preglednike, in sicer od sto glav ovc le po eno; sedaj pa mora dati po eno ovco tudi tisti, kateri ima le tri, in še ni varen pred onimi, kateri pobirajo te kolekte. Naš vojvoda Ivan ima vse to v rokah. Za časa Grkov se ni s tem pečal vojaški mojster, temuč je prepustil to nalogo tribunom, da so dajali cesarskim preglednikom in legatom, kadar so ti prišli ali pa odšli. Te kolekte moramo dajati vsako leto radi ali neradi.»

«Tri leta smo morali dajati tiste desetine, katere bi imela dobivati sveta cerkev, poganskim Slovanom, katere je

vojvoda v svoj greh in našo pogubo poslal na zemljo isterskih cerkva in isterskega ljudstva.»²⁴

«Vse te robote (*«angarias»*)²⁵ in izvenredne terjatve (*«superpositas»*),²⁶ katerih naši predniki niso nikdar imeli, morali smo opravljati proti svoji volji. Zato smo postali ubogi; zasmehujejo nas naši sosede po Beneškem in Dalmatinskem ter še celo Grki, pod katerih oblastjo smo bili prej. Ako nam ne pride cesar Karol na pomoč, bilo bi bolje za nas, da bi umrli.»

Potem je odgovoril vojvoda Ivan: «Gozde in pašnike, o katerih ste govorili, imel sem za državno lastnino. Ne bom oporekal temu, kar ste trdili pod prisego.»

«Kolekt od ovc ne bom drugače terjal, kakor tako, kakor je bilo že prej pri vas navadno. Ravno to naj velja o darilih (*«de exenio»*). Ako se vam zdé robote ter vožnje po morju in rekah težavne, ne bo jih treba več izvrševati. Vaše osvobodjence (*«libertos»*) vam odstopim tako, kakor velevalo običaji vaših prednikov. Dovoljujem vam, da imate v svoji oblasti tujce, kateri bivajo med vami.»

«Kar se tiče Slovanov, o katerih ste govorili, hočemo iti v tiste kraje, kjer prebivajo, ter jih pregledati. Ako morejo brez vaše škode ostati tam, naj ostanejo; kjer pa vam delajo kako škodo na polju, po gozdih, ledinah in drugod, od tam jih bomo pregnali. Ako vam je všeč, jih pošljemo v take zapuščene kraje, kjer bi lahko ostali brez vaše škode; koristili bi na ta način državi in prebivalstvu.»²⁷

²⁴ «Per tres vero annos illas decimas, quas ad sanctam ecclesiam dare debuimus, ad paganos Sclavos eas dedimus, quando eos super ecclesiarum et popolorum terras eo transmisit in sua peccata et nostra perditione».

²⁵ «Angariae.» Tako se je imenovala robota, katero je moral kdo izvrševati osebno ali pa s svojo živino in svojimi vozovi.

²⁶ «Superpositum.» Tako se je zvala izvenredna in proti navadi naložena terjatev.

²⁷ «De Sclavis autem unde dicitis accedamus super ipsas terras, ubi resideant, ut videamus, ubi sine vestra damnietate valeant residere, resideant: ubi vero vobis aliquam damnietatem faciunt sive de agris,

Nato so cesarski pregledniki zahtevali, da bi vojvoda Ivan poroštvo («*vadia*»), da vse popravi, kar se tiče raznih terjatev zastran izvenrednih davščin, sumov, pase, živinske krme, raznih del, kolekt, Slovanov, robot in macesne vožnje.²⁸ To poroštvo so prevzeli Damijan Honorat in Gregorij. Tudi ljudstvo je odstopilo od svoje vožnje in gojem, da se kaj takega ne bo več godilo. «Ako bi nas še dalje tlačili vojvoda, njegovi dediči ali pa njegovi uradniki, uničili bi naše statute» («*nostra statuta componant*»).

Kar se tiče drugih pritožb med patrijarhom Fortunatom, rečenimi škofi, vojvodo Ivanom, ostalimi primati in isterskim ljudstvom, bilo je določeno, da naj se izpolni vse, kar so pod prisego navedli ljudski zastopniki, ali pa, kar je stalo v zapisnikih («*breves*»). Kdor bi ne hotel ubogati, plačati mora v državno blagajnico devet mark zlata.

Vse to se je vršilo v navzočnosti cesarskih preglednikov, duhovnika Izona, Kadolaja in Ajona.

Zapisnik so podpisali patrijarh Fortunat, vojvoda Ivan, škofje Stavracij, Teodor, Štefan, Leon in Lavrencij ter oglejski dijakon Peter.

Datum manjka.

[En rokopis se nahaja v Benetkah (Codice Trevisani della Marciana), drugi pa v arhivu na Dunaju. — Kandler, Codice dipl. Istriano, I.]

(Dalje prihodnjič.)

sive de silvis, vel roncora, aut ubicumque, nos eos eiiciamus foras. Si vobis placet, ut eos mittamus in talia deserta loca, ubi sine vestro damno valeant commanere, faciant utilitatem in publico, sicut et caeteros populos.»

²⁸ «*Ut omnia praelata superposita, glandatico, herbatice, operas et collectiones, de Sclavis et de angariis vel navigatione emendandum.»*

K obrtni politiki 18. veka.

Spisal Jos. Apih.

«Prosveta» je v 18. veku vedno silnejše vplivala na narode in vladarje. Ukloniti so se ji morale i najbolj konservativne vlade. Celo zistemu naše nepozabljive Marije Terezije je udarila svoj pečat na čelo. Zakonodajstvo, cerkvene razmere, šolstvo, uprava itd., vse se je preosnovalo več ali manj po načelih «prosvete»; najmanj skoraj pa se je čutil njen vpliv na polju obrtne politike. Zaman so blagovestniki prosvete zahtevali obrtno svobodo; zaman je pobijal francoski državnik Turgot cehe, nazivajoč jih srednjeveško bojevno organizacijo na korist mali peščici privilegovancev v boju proti veliki masi narodovi. Zaman je zastopal v Avstriji Sonnenfels nauke francoskih fizijokratov, trdèč, da je obrtna organizacija, omejena po tesnih sponah zadružnih bratovščin, kriva, da se izdeluje slabo blago, kajti «tekmovanje spodbada marljivost, tekmovanje rodi dovršeno umetnost», dočim zadruge «izključujejo umetnost». Sonnenfels graja «izdelovanje mojsterskih del», ki so navadno čisto nerabna, pa vendar mnogo stanejo truda in novcev, graja smešne običaje pri zadružnih shodih, očita zadrugam, da se mora vajenec predolgo učiti, potem predolgo potovati, pa mu potlej še branijo ženiti se, in da se prednost daje onim, ki so sinovi mojstrov ali vzamejo hči ali vdovo mojstrovo v zakon, tako pa se izključujejo navadno baš najpametnejši rokodelci, posebno tam, kjer je število mojstrov omejeno.

Pobijali sta torej prosvetljena publicistika in vednost vse, kar je nasprotovalo načelom obrtne svobode; a v nobenem drugem oziru ni za Marije Terezije «liberalizem» dosegel tako malo uspehov, kakor v obrtnem zakonodajstvu. Vlada cesarice je v bistvenih vprašanjih držala se načel rokodelskega reda iz l. 1689. (Codex austriacus I. 458), potrjenega po cesarju Karolu VI. l. 1732. (Cod. austr. IV. 754). Rokodelski red iz l. 1689. poudarja v uvodu, da določujejo zadružni članki

marsikaj, «kar je nevarno in se mora z ozirom na razmere odpraviti kot škodljivo občenemu blagru vsled zlorabe, katero so često zakrivili rokodelci». Ti članki so rodili neštevilno preprirov med rokodelci in gosposkami, ker so oni hoteli svoje svoboščine razširiti na druge okraje in so tako posegali v pravice gosposk. Čule so se vsled tega pritožbe, ki so napotile vlado, da je že 1661. l. izdala nekatere naredbe, izmed katerih so nastopne najvažnejše:

Nobenemu rokodelstvu se ne sme več podeliti zadružno pismo, niti razširiti se mu okrožje, ako temu ne pritrdijo interesi in njih gosposke. Že cesar Matija je l. 1617. izdal jednako naredbo povodom osnovanja novih zadrug na škodo sosednih starejših zadrug. Preiskava in kazensko postopanje proti rokodelcem na kmetih pristaja zadrugi samo v strogo rokodelskih stvareh; v druge zadeve pa se zadruga nikakor ne sme vtikati, za to je kompetentna gosposka onega kraja, kjer je zadruga; ista gosposka je druga instanca in ima jedina pravico do izvršitve razsodb po sodnikih. Za vpisanje v zadruho se zahteva previsoka pristojbina, ki se pri ogledovanju mojsterskega dela navadno zapije. To naj se tedaj zapreči s tem, da se določijo pristojbine, katerih se je strogo držati. Pomagačem se nalagajo «starokopitne in nerabne, pa vendar drage stvari» kot mojsterska dela, pri ogledovanju se pa ovržejo iz hudobije in često celo izdelovalcu nalaga visoka globa. To se mora odpraviti, saj je rokodelski pomagač že dosti kaznovan, če mora na mojstersko pravico še dalje čakati vkljub svojim stroškom. Zadružnim shodom mora prisustvovati odposlanec dotične gosposke, tudi kadar se vzprejemajo novi mojstri, opraščajo vajenci itd. Kdor je prestal kako kazen, se ne sme kaznovati še enkrat po zadrugi. Kdor ni oženjen ali vsaj zaročen, ne sme postati mojster, ni mu pa treba delati več let v tistem mestu, kjer hoče biti mojster; zadosti je, ako dela pol leta, kajti v tem času lahko dokaže, kaj zna. Nikomur se ne sme braniti, da bi ne smel delati za «gospoda», ki je še kaj dolžan kakemu drugemu mojstru. Nikdo ni dolžan, prodajati svojih izdelkov samo za tisto ceno, katero določi

zadruga. Sleharni mojster sme dovršiti delo, začeto po drugem rokodelcu. Ako je pomagač slučajno ali v prisiljeni obrambi ubil psa, se ne sme izobčiti iz zadruge; to bi bila zloraba, «ki je nikakor ne opravičuje zdrava pamet». Kdor brez povoda izostane od dela (blauer Montag), njemu se odtegne plača za celi teden, če je bil jeden dan odsoten, in za pol tedna, če pol dne ni delal. Če se kdo brani delati, se zveže in primora k delu; če uide, ga ne sme nikdo več vzeti za pomagača. Zadruga ne smejo števila svojih mojstrov omejevati na določeno število, «dasiravno je včasih dobro, ako se število nekaterih rokodelcev, katerih ni toliko treba, skrči in skrbi za zadostno število takih rokodelcev, ki koristijo državi». Število rokodelcev določujejo gosposke; monopoli pa se prepovedujejo. Pomagači ne smejo mojstrom ukazovati, kaj naj jim dajo jesti in piti, mojstri pa naj tako ravnajo s pomagači, «da ne bodo imeli povoda pritoževati se in iskati drugodi dela».

Ker se je l. 1689. pokazalo, da so se te l. 1661. prepovedane nerednosti še pomnožile, obnovila se je prepoved z nekaterimi dodatki, da se na pr. ne sme braniti pomagaču, če si vzame v zakon žensko iz drugega rokodelstva, itd.

Cesar Karol VI. je ta obrtni red obnovil l. 1732. z nekaterimi novimi podrobnostmi. (Cod. austr. IV. 754.) Navesti hočemo tukaj nekatere točke.

Da se zabranijo «štrajki» pomagačev, morajo vsi pomagači izročiti pri vstopu v delo svoje listine (krstni in izučni list) zadružnemu načelniku, da jih hrani v zadružni skladnici; izstopiti smejo iz službe samo po redni odpovedi; potem dobé svoje listine in spričevalo (Kundschaftszettel). Zadruga zlorablja svojo sodnijsko pravico gledé obrtnih zadev; zato naj odslej prepire rešuje gosposka. Za vajence naj se vzamejo tudi otroci konjedercev in nezakonski, ako so legitimovani. Glavne zadruga nimajo nič več veljave, nego podružnice, niti jurisdikcije nad temi. Neposredno dopisovanje med zadrugami preneha; posreduje naj med njimi gosposka, ki hrani zadružni pečat, da ne stori zadruga nič važnega brez

njene vednosti. Denarne globe zadružnikov se razdelé; nekaj dobi skladnica, drugo pa se izroči gosposki za dobrodelne namene. Smešni običaji pri oproščenju vajencev se isto tako odpravijo, kakor tista smešna zahteva, da mora znati pomočnik točno povedati rokodelski pozdrav, če ne, da se mora vrniti, odkoder je prišel in tam poizvedeti pozdrav. Rokodelski pomočniki po mestih ne smejo nositi mečev. Vajence je treba pametno učiti, «ne pa brez krivde neusmiljeno pretepati», niti jim nalagati hlapčevskih del. V nekaterih krajih imajo strojarja za nepoštenega, ako je ustrojil pasjo kožo, pa tudi drug rokodelec se jim zdi nepošten, ako je ubil psa ali mačka, dotaknil se mrhovine, pil, šel ali peljal se s konjedercem, ali umrlega konjederca ali njegovo ženo ali deco nosil ali spremil k pogrebu, ali samomorilca odrezal, dvignil in pokopal, ali za časa vojske ali kuge mesto konjederca odstranil mrhovino itd. Taki predsodki se prepovedujejo. Kaznovati je ranocelnika, ki noče nadaljevati lečenja, začetega po drugem ranocelniku. Nikdo ne sme psovati ranocelnika, ki je lečil k smrti obsojenega zločinca, niti se sme braniti zadruga rokodelčevemu sinu, češ, da je oče njegov pregrešil se v tem ali onem oziru. Prepoveduje se mojstrom med sabo določevati cene izdelkom. V jednom kraju ne more postati mojster, kdor je že oženjen, v drugen kraju zahtevajo, da se mora oženiti; tu zahtevajo, da mora rokodelski pomočnik bivati v tistem mestu nekaj let, ako hoče dobiti pravico, in da mora precejšno svoto plačati v skladnico; tam zopet uživajo sinovi mojstrov in ženini mojstrovih vdov in hčera mnogo ugodnostij — vsi ti nedostatki se odpravijo. Učiti se in potovati mora mojstrov sin uprāv toliko let, kakor drugi mladeniči; jedino to se sme dopustiti, da ni treba izdelati mojsterskega dela tistemu, ki hoče vzeti mojstrovō vdovo ali hčer za ženo.

Seveda je bilo treba skoraj vsako točko rokodelskega reda večkrat objaviti, ker se samovoljne zadruge, oziroma zanikerne gosposke, često niso nič brigale za postavō. Pred gosposkami samimi je morala vlada braniti pomagače, prepo-

vedujoč (1745), jemati jih v vojake, ako niso brez dela ali so baš izstopili iz službe. Groziti je morala zadrugam z najstrožjo kaznijo, če se bodo mojstri branili pomagačem vročevati spričevala (Kundschaftszettel).

Vnovič je posegla v obrtno zakonodajstvo cesarica Marija Terezija.

20. oktobra 1749. l. je ukazala občno revizijo zadrug, ker je bilo vkljub obstoječim zakonom še mnogo zadrug brez pravic, potrjenih po vladarju. V teku treh mesecev naj vse zadruge izročé gosposki svoje zadrugne pravice, vlado pa treba prositi novih svoboščin in predložiti ji izkaz števila članov, dolgov in imetja. Dne 15. avgusta 1750 pa je cesarica z dvornim dekretom ponovila rokodelski red svojega očeta, tožéč, da se ta ni izvrševal in da je izvirala iz te nepostavnosti celò huda vstaja dunajskih ključarskih rokodelcev (1750). Ukazala je, da naj posebni komisarji z zadrugami vred preiščejo, v katerih ozirih se je kršil doslej rokodelski red, in da se zadrugam zabiči strogo ravnanje po zakonitih določbah. Ker javne oblasti niso postopale s primernim taktom, jim je cesarica velela, da ne smejo zoper kršitelje zakona postopati takoj »z vso strogostjo, ki ima često jako neljube posledice; vedejo naj se pri takih prilikah kar najbolj previdno in naj takoj poročajo na dvor«.

Preden se je izvršila revizija zadrug, je izdala vlada še nekaj ukazov za posamezne zadeve. L. 1751. je zapovedala zatreti šušmarstvo. Izvzela je pa frizêrje, katerim ni braniti itak »bornega kruhka«. Prepovedala je (1752) rokodelskim pomočnikom potovati v tujino in ženiti se z inostrankami brez vladnega dovoljenja. Brezizjemna seveda tudi ta prepoved ni bila; za pojedina rokodelstva je izdala posebne »rede« itd. Že 1747. l. se je obnovila prepoved, da ne smejo jemati inostranskih dečkov za vajence, dočim se je ugodilo inostranskim obrtnikom, imajočim že mojstersko pravico, da smejo dobiti tudi meščanstvo; moralo se je pa za vsaki slučaj posebej pri dvoru prositi dovoljenja. L. 1753. je vlada pokarala črevljarje, pri katerih so zmatrali oprasčenega vajenca

tako dolgo za vajenca, dokler ni bil gléde dela povsem kos starejšim pomagačem. Moral je tak deček, kakor pravi dvorni dekret, biti pomagačem pokoren s skoraj hlapčevsko udanostjo, in celò bili so ga, če je le količkaj napak naredil. Vlada velevala zato mojstrom, da ne smejo delati nič razločka med mlajšimi in starejšimi pomagači, izvzemši mezde. Starejši pomagači naj si nikar ne lastijo oblasti nad mlajšimi tovariši. Štiri leta potem je cesarica zaukazala, da morajo mojstri svoje vajence pošiljati h krščanskemu nauku; ako nima pomagač spričevala, da je zadostil tej dolžnosti kot vajenec, ne more postati mojster. V organizacijo zadrug je posegla vlada 1757. l. z ukazom, da je rokodelske bratovščine v obližju mest vtelesiti mestnim zadrugam.

Vsled ukaza cesarice (l. 1749.) so morale zadruge predložiti vladi svoje pravice in prositi jo obnovitve. To se je tudi zgodilo, seveda počasi; nekaterim zadrugam se ni kar nič mudilo. Najbolj zanimivo pa je to, da so zadruge predložile načrte novih svoboščin, v katerih se nahaja marsikatera zahteva, ki je bila popolnoma nasprotna obrtni politiki one dóbe. Na ta način so skušali to ali ono ugodnost zopet vtihotapiti, pa jim je izpodletelo. Že deželni odbor je bil zoper take zahteve. V nekem slučaju (pri novomeških črevljarjih in usnjarjih) jih je zval »sebične, občinstvu in državi škodljive novotarije«, katerih ni dopuščati.

Kako se je vršila revizija in kako stališče so zavzemali poklicani faktorji, o tem nas pouči nastopna razprava, za katero sem nabral gradivo v listinah ljubljanskega Rudolfinuma.

Kaj pa so zahtevale rokodelske zadruge?

Najvažnejša točka pritožb in zahtev je bila že od nekdaj ta: na kmetih, po vaseh, okrog mest in trgov živi mnogo rokodelcev, ki niso vpisani v nobeno zadrugo, ki ne plačujejo nobenih bremen za združne namene, se niso niti dobro naučili svojega rokodelstva, niso torej »pošteni«¹ rokodelci, temveč sami »šušmarji«² (Stümper, Frötter, Störzer, Stöhrer). Ti rokodelci pa delajo mnogo škode »poštenim«³ rokodelcem, hodeč v »štero«⁴ (kakor pravi še dandanes kmet), prodajajoč

svoje blago po sejmi in izdelujoč obuvalo, obleko itd., celò za meščane. Zadruga bi bile najrajši zabranile vsako rokodelstvo na kmetih, a temu je nasprotovala korist kmetskega prebivalstva, za katero so se krepko potegovale grajščinske gosposke. Kar so mogle mestne zadruga doseči, je bilo jedino to, da se je prepovedalo nezadružno rokodelstvo v obližju mest in trgov. 8. marca l. 1747. je odredila Marija Terezija vsled nasvetov grofa Havgvida, »da se ne sme trpeti po mestih in jedno miljo daleč okrog mest po vaseh nobeden neopravičen rokodelc, ampak jih je primorati, da pristopijo k mestnim zadrugam, in jim je nalagati prispevkov zanje. Tisti rokodelci pa, ki bivajo v vaséh, nad jedno miljo oddaljenih od cesarskih mest, in so tam potrebni, naj se ondi pusté zaradi ugodnosti za podložnike in naj se za zdaj še ne silijo k vstopu v mestne zadruga«. To je odredila cesarica vsled pritožbe, da »cvetè po mestih in na kmetih po Kranjskem šušmarstvo na škodo meščanskim rokodelcem. Ker bi bilo pa prehudo za revnega, od mest jako oddaljenega kmeta, če bi se obrti in rokodelstva po kmetih popolnoma prepovedala,« je vlada v omenjenem smislu stavila meje obema strankama. S tem pa seveda prepira samega ni mogla udušiti, marveč so mnoge zadruga skušale razširiti svoje področje, ko je cesarica 1750. l. potrdila obrtni red iz l. 1731. in odredila na tej podlagi revizijo »svoboščin« vseh zadrug. Pri tej priliki pa se niso bojevale zadruga samo proti kmetskemu rokodelstvu, temveč so nekatere tudi skušale druga drugo uničiti in s tem načinom raztegniti svoj privilegij daleč na okrog.

Najoblastnejše so se vedli v tem oziru cirkniški črevljari in usnarji, ki so bili združeni v jedni zadrugi. Zahtevali so 1753. l., da se jim dá pravica prostega trženja s svojim obuvalom in usnjem od Vrhnike do Ajdovščine in Vipave, na Pivki, do Reke, Ribnice, Dobropolja in Iga. Temu pa je nasprotovala posebno Ribnica. Tam so imeli stare svoboščine iz l. 1600., 1605., 1631. in 1708. Dokazati pa Cirkničanje niso mogli, da imajo res že izdavna tako obširno pravico, kakor so jo zahtevali. Vendar so dež. odborniki nasvetovali, naj se

jim potrdijo pravice, v kolikor jih imajo «in rechtmässiger Poßsess», da pa se ne smejo kratiti pravice dotičnih rokodelcev v Ložu, Ribnici, na Vrhniki, v Postojni itd. Temu nasvetu je cesarica ugodila in dovolila cirkniškim črevljarjem in usnjarjem privilegij, da smejo tržiti s svojimi izdelki skoraj po vsem Notranjském. Zdaj jim je pa vzrastel pogum in takoj so vložili novo prošnjo pri notranjski kresiji, ki se je glasila: «Ker ne vemo, katere svoboščine imajo vsi v navedenih krajih bivajoči črevljarji in usnjarji, ki so nam delali večkrat velike sitnosti, tako da smo pri svojem obrtu trpeli izdatno škodo,» prosimo okrožni urad, naj zahteva od vseh črevljarjev in usnjarjev na Vrhniki, v Logatcu, Postojni, Vipavi, Štanjelu, Senožečah, Trnovem, Ložu, Spodnj. Nadlišku, Turjaku, Ortneku, Ribnici, Dobropolju, v izanski župniji in pod bistriskim samostanom svoboščinske listine, t. j. da naj se vsem prepové rokodelstvo, če se ne opravičijo z listinami.

Proti tej zahtevi so vzdignile svoj glas vse grajščinske gosposke. Ribniška gosposka je navajala zadružne članke ribniških črevljarjev in usnjarjev (1600, 1631). Po teh svoboščinah ne smejo tuji rokodelci, razen na sejneh, v Ribnici nič prodajati, drugače se jim zapleni vse blago. Pa tudi na tržnih dneh in cerkvenih shodih so morali plačevati cirkniški črevljarji in usnjarji po 12 soldov, in to brez ugovora, do 1753. l. Tako naj ostane tudi v bodoče.

Sodnik samostana v Bistri poroča, da so samostanski črevljarji in usnjarji samostanskim podložnikom izdelovali obuvalo in usnje, odkar obstoji samostan. Temu niso Cirkničanje nikdar ugovarjali. Pač pa so tudi smeli pohajati semnje v Bistri in tu prodajati in kupovati.

Soneški podložniki, črevljarji in usnjarji, nimajo sicer pismenih svoboščin, uživajo pa to pravico od pamtiveka in plačujejo celò grajščini po 17 kr. najemnine, in bi še več plačevali, ako bi jim ne delali škode cirkniški usnjarji in rokodelci. Ortneski usnjarji in črevljarji so pa vpisani v ribniško dotično «bratovščino». Vipavski črevljarji in usnjarji imajo svojo bratovščino, izdelujejo pa samo staro blago za-se in za

kmete, prav malo pa za kupčijo, toraj ne delajo nič škode Cirkničanjem, saj itak komaj živež zaslužijo.

Šneperški podložni črevljarji in usnjarji imajo staro pravico, po Krasu, na Pivki itd. s svojim blagom tržiti. Tega jim ni še nihče branil, saj so večinoma vpisani v loško (Lož) bratovščino; prislužijo si pa s tem načinom samo toliko, da malo lažje plačujejo svoje davščine. V Logatcu pa je bila od l. 1667. posebna zadruga, katere člani so imeli izključno pravico, prodajati usnje in obuvalo. Zato pa so tudi morali plačevati grajščini po 1 gld. Črevljarska in usnjarska zadruga v Postojni in Senožecah je pa izgubila svojo svobosčinsko listino o požaru l. 1734.; sicer pa so prišli ondotni črevljarji tako na nič, da ga ne dobiš, ki bi znal «civilnemu» človeku napraviti čevlje, in, če bi hoteli tu katerega nastaniti, bi rajši zbežal, nego se dal vpisati v cirkniško zadrugo, «kajti tam (v Cirknici) niso izučeni črevljarji», ampak zgolj «prakticierende Lederer», ki verižijo kmetske škornje iz slabega in sesžganega konjskega usnja, pa še te za drag denar; ta draginja naj bi se malo odpravila. Sicer pa, pravi dotični najemnik postojinske in senožeške grajščine, segajo Cirkničanje preko pravic, podeljenih jim po cesarici; ti hočejo podvreči vse usnjarje in črevljarje v vseh trgih do morja. Zabredli bodo tem potom v hude razprtije z ondotnimi rokodelci, pa bodo to sami zakrivili, segajoč preko svojih mej. Temu bi se najbolje ustavilo, če se jim veli: «Sutor non ultra crepitam nec limites ejus».

Iz teh poročil grajščinskih gosposk so dež. odborniki skleпали, da so v celem okrožju od Vrhnike do Ajdovščine od pamtiveka naseljeni črevljarji in usnjarji, ki ondi, kjer bivajo, izdelujejo kmetsko blago in je doma in po javnih sejnih brez ovire spečavajo. Tu in tam imajo celò pismene pravice do tega obrta. Cirkničanje pa bi jih radi zatrli, ali pa jih priklopili k svoji zadrugi. Zatreti pa jih ne gre, «kajti to bi bilo proti občenemu blagostanju, ker bi ne moglo ostati toliko krajev in vasi brez svojih (kmetskih) črevljarjev in usnjarjev, zavisni pa bi postali potem od milosti

Cirkničanov tako gledé dela (respectu der unanständigen Arbeit), kakor gledé previsokih cen». Če pa bi se morali oni rokodelci vpisati v cirkniško zadrugo, bi to imelo posledico, da bi si marsikateri revni kmet in podložnik ne prislužil potrebne prikupščine in bi si toraj ne mogel opomoči, tisti pa, ki so se že prikupili, bi se pa med sabo zmenili, da bi podražili svoje izdelke in s takimi in enakimi zlorabami tlačili vse kmetsko ljudstvo». Cirkniškim črevljarjem in usnjarjem tudi ne gre dajati izključne pravice, tržiti po vsem Notranjskem in prepovedati semnje vsem ostalim rokodelcem teh vrst. Tak privilegij bi nasprotoval «naravi sejmov, slehernemu pristopnih, nasprotoval bi besedilu zadružnih svoboščin in dobri kupčiji in bi jako oškodoval cesarske mitnice». Iz teh razlogov naj se potrdijo Cirkničanjem samo tiste pravice, katere dejanski že imajo, druge zahteve pa naj se jim odbijejo. Tako se je tudi zgodilo.

Ta cirkniška pravda je tipična slika teženj rokodelskih zadrug in obrtno-političnega in narodno-gospodarskega stališča naših gospodk in oblastnij v 18. veku.

Slično pravdo nahajamo na Gorenjskem, v L o k i.

L o š k a zadruga črevljarjev in usnjarjev je imela svoboščine iz l. 1551.; 1756. l. pa je tudi prosila potrjenja svojih pravil, tožeč, da ji delajo kranjski črevljarji in usnjarji s svojimi novimi svoboščinami mnogo kvara, češ, da segajo v okrožje loške zadruge. Vročujoč prošnjo loškemu oskrbniku, je prosil mestni sodnik, da naj se okrožje loške zadruge razširi od jedne milje na dve miljii okrog Loke. To zahtevo je zagovarjal oskrbnik, rekoč, da bi potem spadal ves teritorij loške grajščine pod loško zadrugo; ne upirali bi se kmetski črevljarji, ne kratile bi se nikomur pravice, pač ba bi se postavile meje vedno bolj v loško okrožje silečim kranjskim zadrugam. Temu tudi ni ugovarjal oskrbnik na G o r i č a h s pogojem, da se ne žalijo svoboščine črevljarjev in usnjarjev, podložnih goriški grajščini.

Drugače pa so to zahtevo motrili deželni odborniki. Odločno so se ji uprli, češ, da se ne sme zatirati kmetskih

rokodelcev, braněč jim zaslužek, s katerim plačujejo odkupnino, oziroma prikupnino. Večina kmetskih rokodelcev bi prišla na nič, ostali pa bi se med sabo dogovarjali za visoke cene in ž njimi drli narod. Brez kmetskih usnjarjev in črevljarjev ne morejo ostati vasi, kajti mestni rokodelci bi kmetom ne delali primernega obuvala, pač pa bi zahtevali visoko ceno, dočim izdelujejo kmetski črevljarji zgolj obuvalo za kmetsko rabo in s tem nikakor ne delajo konkurence loškim črevljarjem.

Tudi tu so odborniki dosegli, da se je ugodilo Ločanom samo v toliko, da se je prepovedalo »šušmarjem«, bivati jedno miljo okrog Loke.

Nič boljšega uspeha niso dosegli črevljarji in usnjarji novomeški. Tridesetorica jih je vložila prošnjo za potrditev novih, a nekaj izpremenjenih pravil, želěč, da se priklopijo njih zadrugi vsi kraji tri milje okrog Novega Mesta, celò Črnomelj, Metlika, Kostanjevica, Krško, Rateče, Mokronog, Št. Rupert, Mirna, Trebnje, Žužemberk, Toplice, Raka, Št. Jarnej, Škocijan, Sv. Križ, Semič, Ribnica in Kočevje. V vseh teh krajih naj se prisilijo črevljarji in usnjarji, da se vpišejo v novomeško zadrugo, kajti tam so silno mnogi »Fuscher, Stöhrer und Frötter, welche das Handwerk einer vom andern abgefuschet,« ki se pa niso priučili pri izučenem mojstru, »muss aber das Brod vor dem Maule wegschneiden«. Na ta način morajo vsi »pošteni« mojstri prijeti za beraško palico, kakor se je dvema mojstroma že pripetilo. Mnogo škodujejo kmetski črevljarji-šušmarji novomeškim rokodelcem s tem, da jim prekupujejo kože, katerih potem nedostaje domačinom, ki jih morajo drago plačevati. Isto tako prekupujejo na kmetih ježice kar na debelo in jih izvažajo celò preko deželnih mej, dočim si jih novomeški usnjarji komaj za drag denar morejo nabaviti. Ti kmetski šušmarji lahko cenó delajo, ker cenó živé in cenó vse nakupijo: surove kože, drva, apno, ježice in čreslo, dočim mestni rokodelci zaradi previsokih deželnih naklad komaj izhajajo. Zato peša zadruga. Razen tega je zadrugo pred tremi leti osleparil (dolose ausgefackelt) neki poštenjakovič za več nego 270 gld., češ, da pojde na Dunaj in

bo ondi dognal, da se združne svoboščine znova potrdijo, pa jo je popihal z denarjem in vsemi listinami in pogodbami vred; zdaj pa ni več ni sluha ni duha po njem.

Mestni sodnik in svetovalstvo sta zagovarjala zahtevo zadruga gledé razširjenja združnega okrožja. Prosila sta, da naj se prepove prekupovanje ježic po kmetih, dokler jih niso domači usnjarji dosti nakupili, in odloči naj se, da mora mesar surove teletine in goveje kože takoj samo usnjarjem prodajati, tako da bi jih ne smel niti mesar mesarju prodajati. Ker bi pa potem utegnili usnjarji mesarjem za kože ponujati slepo ceno, naj se pooblasti mestna gosposka, da določi primerno ceno.

Ne vemo sicer, kako so se izjavile o teh zahtevah višje instancije, gotovo pa se niso nič kaj strinjale z zadrugo in mestnim starešinstvom, kajti v novih svoboščinah ni sledú, da bi bila cesarica ugodila željam novomeških črevljarjev in usnjarjev v navedenih točkah.

Dolenjski črevljarji in usnjarji torej niso prišli pod oblast novomeškim tekmečem, marveč so izposlovali dotični rokodelci v Kostanjevici, Ribnici, Žužemberku in na Krškem s pomočjo svojih gosposk in dež. odbornikov pri vladi odobrenje svojih starih svoboščin, katere so jim jamčile na jedni strani nezavisnost od Novomeščanov, na drugi strani pa jim obnovile pravico, da smejo zatreti šušmarstvo okrog navedenih krajev.

Kostanjeviška črevljarsko-usnjarska zadruga je imela svoboščine iz l. 1709., pa so ji tudi mnogo preglavice delali šušmarji v okolici (proti Krškemu, Škocijanu, Beli Cerkvi in Mokricam); zato so se tudi potegnili za svoje koristi. Stiški opat ni ugovarjal. Lastnik Šrajberskega Turna, grof Aleksander Inocenc Auersperg, pa je opozoril na prepir med kostanjeviškimi in krškimi rokodelci. Oni zahtevajo za-se vse kraje do Krškega, ti pa nasprotno hočejo imeti privilegij do Kostanjevice. Zahteval je torej, da naj se ne silijo njegovi grajščini podložni črevljarji, da bi se vpisali v zadrugo kostanjeviško, ako so se že vkupili v krško zadrugo; v obče

pa naj se k zadrugi prisilijo samo tisti podložniki, ki nimajo nič posesti in samo od rokodelstva živé, ne pa oni, ki so pravo za pravo kmetje in samo v drugi vrsti črevljarji, ker samo po zimi ali zgolj iz prijaznosti kdaj sosedu zakrpajo škornje.

Deželni odborniki bi se ne bili protivili prošnji kostanjeviških črevljarjev in usnjarjev, «ako bi ti ne bili nameravali natvezti drugim rokodelcem nedopustnih denarnih bremen in zatreti kmetske neobhodno potrebne črevljarje in usnjarje. To pa bi prouzročilo mnogovrstnih neprilik, povod bi bil draginji in preobloženju kmetskega ljudstva, in potem se je bati, da bi se zmanjšala davščina». Zato naj se potrdijo svoboščine samo z dostavkom, da naj se varujejo dosedanje pravice, in se niti ne dela kvar ljudstvu na kmetih, niti ne zmanjša «kontribucional». Nove svoboščine določujejo v istini, da ni trpeti šušmarjev notri do Krškega, do Škocijana, Bele Cerkve, Preseka in Mokric; kdor se v teh krajih ne vpiše v kostanjeviško zadrugo, naj se po gosposki iztira — izvzeti so le črevljarji in usnjarji, ki tam že več let izvršujejo svoje rokodelstvo. (18. listop. 1757.)

Koj potem so zahtevali krški črevljarji in usnjarji odobritev svojih svoboščin, in sicer z dostavkom, da se zatara šušmarstvo po vašéh. A odborniki so se temu uprli, češ, da kmetski črevljarji z izdelovanjem kmetskega blaga itak ne delajo konkurence meščanskim rokodelcem, in pa da tudi ne gre toliko rokodelcev z ženami in otroci pognati v beraštvo. Saj so itak reveži, komaj se živijo s svojim rokodelstvom, od katerega plačujejo kontribucijo. Ali se mar zavežejo krški zadrugarji, da bodo pokrili primanjkljaj pri kontribuciji? — Ti so pa tudi hoteli razširiti svojo zadrugo do potoka Mirne in ji podvreči Rateče in Mokronog. To je tudi nedopustljivo, pravijo odborniki, dokler se ne določi prispevek rateških in mokronoških črevljarjev in usnjarjev, ki so stanovalci cesarskih trgov in so že vsled svojega rokodelstva obdačeni. Sploh pa naj imajo rokodelci slehernega mesta svojo posebno zadrugo; zato je tudi prav, da krški črevljarji in usnjarji niso zavisni od kostanjeviške zadruge.

Jednako so odborniki pobijali zahtevo novomeških črevljarjev in usnjarjev, da se ondotni zadrugi priklopi zadruga kočevsko-žužemberško-topliška: Kam bi ti rokodelci prišli, ako bi morali hoditi 5 do 8 ur daleč v Novomesto, tja plačevati prispevke in zanemarjati svoja poljska dela? Obubožati bi morali vsi, in kdo bi plačeval potem njihove davščine! Zato je treba sebične nakane Novomeščanov odločno zavriniti in jim prepustiti samo dosedanje meje. Odborniki so bili tu v soglasju z nadzornikom Auerspergovih posestev, ki se je potegnil za nemške Kočevce, za trg Žužemberk in »tabor« Toplice; tem krajem, bivšim trdnjavam zoper Turke, so podelili knezi združne listine, da bi jih odškodili za žrtve na blagu in krvi. Od Novomeščanov so bili vedno nezavisni, ti pa »bi zdaj radi obogateli s potom onih revežev«, saj se že bahajo, da jim bodo morali plačati po 30 gld. prikupnine in po 2 gld. letnega prispevka, in da bodo morali prihajati v Novomesto v kvatrih in o sv. Rešnjem Telesu.

Vlada je potrdila samostalno zadrugo žužemberško, obsežajočo tudi Kočevje in Toplice, l. 1760.

Ribniški črevljarji in usnjarji so se pa morali braniti celò proti dvema nasprotnikoma. Pulili so se za-nje na jedni strani Cirkničanje, na drugi pa Novomeščanje, dasi so imeli svoboščine že iz l. 1605. Grof Gvidon Kobencelj, lastnik ribniške grajščine, je toplo zagovarjal ribniške mojstre, dokazujóč, da se pravice cirkniške zadruge ne raztezajo čez Ribnico, ampak samo »do Ribnice«, t. j. do meje ribniške gosposke, in da sega pravica novomeške zadruge črevljarjev in usnjariev samo tri milje okrog Novega Mesta, dočim se začenja ribniške gosposke meja 6 ur od Novega Mesta, do Ribnice same pa je celih 11 ur hodá.

Vlada je tudi v tem slučaju branila stare pravice, potrdivši predloženi ji svoboščinski načrt.

Ko so novomeški krojači prosili odobritve svojih svoboščin in zahtevali nov članek, ki bi primoral tudi krojače okrog mesta (v Šmihelu), da se vpišejo v novomeško zadrugo, da se pa ne smejo iz svojega sedanjega bivališča preseliti

blíže Novemu Mestu, je sodnik z mestnim svetovalstvom vred podpiral to prošnjo, češ, da kmetski črevljarji mestnim jako mnogo škodujejo, da pa ne plačujejo nič deželnih davščin, in da celò cesarju nič ne koristijo, kajti, «kadar se jim naloži davščina, kar izginejo kakor dim». Zato naj se ugotovi prošnji novomeške zadruga in naj se kmetskemu šušmarju ne dovoli prebivati niti v Šmihelu niti v Mehovem. Odborniki pa niso bili povse tega mnjenja, kajti tisti kmetski krojači, ki izdelujejo zgolj kmetško obleko, nič ne škodujejo meščanskim, in jih torej ni siliti v novomeško zadrugo, pač pa krojače, stanujoče v vaših tik mesta, ker ti šivajo tudi za meščane. «Nalaga naj se jim pa samo po 20 kr. letnega prispevka za združno blagajno. 1. sept. 1758 so dobile svoboščine novomeške zadruga krojačev potrjenje cesaričino. § 13. je določil, «da ne sme delati v novomeškem teritoriju in v novo priklapljeni župniji šmihelski in v vikarijatu mehovskem noben šušmar, če se ne vkupi v novomeško zadrugo z letnim doneskom 20 kr., a izvzeti je pri tem kmetško delo, s katerim se krojaški zadrugi ne dela nič škode». To pa ni zadostovalo zadrugi. Še isto leto je prosila za dodatek: krojači v Št. Jarneju, Škocijanu, Šmarjeti, Šempetru, Toplicah, Trebnjem, Mirni, Šent-Rupertu, Šmihelu, Mehovem, Kostanjevici, Metliki, Črnomlju, Žužemberku in Mokronogu naj se vpišejo v novomeško, ali v tisto zadrugo, ki jim je najbližja, in če naj se kaznujejo kot šušmarji. Vlada naj s posebnim patentom zažuga gosposkam ostro kazen, če nočejo kaznovati šušmarjev na svojem ozemlju.

Mestno starešinstvo je to zahtevo opravičevalo s tem dokazom, da oni šušmarji itak niti svojim gosposkam nič ne koristijo in tudi jako «pohujšljivo» živé, zato bi bilo umestno, da bi se z 20. kr. na leto vkupili v novomeško zadrugo, potlej bi jih lahko strahovali. Doma niso itak nikdar, ker vedno hodijo v «štêro» in zanemarjajo kmetije, če je pa vojaški nabor, se umaknejo gosposki, in o taki priliki ne najdeš nobenega kmetškega krojača doma na njegovi kmetiji; gosposka mora pa potem vzeti vsakega pritlikavca za no-

vinca, dočim krojači ostanejo prosti. Če bodo pa vpisani v zadruge, bodo morali večkrat priti v mesto, lahko jih bo prijeli in strahovati, pa tudi za hudodelstva kaznovati. Če bodo pa taki kmetski krojači tudi še po vpisanju v zadruge po gradovih in župniščih šivali za gosposke ljudi in tako kratili zaslužek mestnim zadrugarjem, naj se jim nalaga kazen, 12 funtov voska in 4 gld. mesto južine.

Odborniki so nato očitali mestni gosposki, da ni dobro čitala novih pravil krojaške zadruge novomeške, sicer bi ne zahtevala v nasprotju s § 13. novih pravil. Rekli so, da naj se ne dela nič razločka med onimi kmetskimi krojači, ki izdelujejo samo kmetsko obleko in toraj nič ne škodujejo mestnim krojačem, in pa med tistimi, ki šivajo tudi za gospôdo; tega razločka ni prezirati, in letni prispevek 20 kr. naj se nalaga samo kmetskimi krojačem, ki izdelujejo gosposko obleko. Tudi ni dopustno, tako velik okrog, kjer imajo tudi lastne zadruge, priklopiti novomeški zadrugi in ji torej »podeliti v v teh mestih in trgih nekako gospodstvo«. Če ima grajščina že vsaj leto in dan krojača v svoji službi in livreji, ki nič ne dela konkurence mestnim krojačem, naj se mu tudi ne nalaga višji prispevek, nego 20 kr. Ali se je ugodilo zadrugi, tega ne vem, mislim pa, da ne, ker so take »presebične namere« zadrug nasprotovale tedanji vladni obrtni politiki.

(Konec pride.)

Drobtinice iz furlanskih arhivov.

Nabral Ant. Koblar.

(Konec.)

Vrhnika. V e n c e s l a j, vikar na Vrhniki, je dobil prvega sept. 1499 kanonikat v Novem Mestu; mesto njega je prejel investituro v Vidmu krški kapelan Bernard Frauman. (A, a, 24, 219.)

Zagorje pri Savi. L. 1595. vikar Matija Pfeifer. A, b, 15.) — L. 1636. župnik Tomaž Grohar. (A, b, 49.)

Zapoge. L. 1723. je bil v Vidmu v mašnika posvečen Jurij Justin iz Zapog. (A, b, 49.)

Zasp. 31. maja 1496 je bil od patrijarha potrjen za faro Zasp (Aspp), ker je resignoval Martin Možina (Mosina), Matija, sin Jurija Loškega (de Lagk). Prezentacijsko pravo sta imela tačas brata pl. viteza Jakob in Gašpar Lamberger. (A, a, 18, 213.)

Železniki. Nekaj let so trajale obravnave zaradi ustanovitve samostojne fare v Železnikih, ker sta bila loški glavar in selški župnik temu močno nasprotna. V videmskem nadškofijskem arhivu leži zvezek aktov (A, b, 10) pod naslovom «Aysneritsch». Iz teh aktov smo posneli nastopno: 4. marca 1621 je pisal patrijarh Hermolaj kamniškemu naddijakonu Krištofu Plankelnu in kranjskemu vicedomu Josipu Possarelli-ju, da naj mu sporočita, kako je z železniško zadevo. Vicedom Possarelli mu je odgovoril 26. avg. 1621 to-le: Najprej je prosil kranjsko-goriški rudarski nadsodnik Urh Pithon cesarja, da bi Železnikarji dobili svojega kapelana, ki naj bi se plačeval iz deželne blagajnice. Ljudje so zelo revni, ker so Železniki l. 1620. do tal pogoreli, in mrjó brez svetih zakramentov. Priporočil je bil to prošnjo za kapelana 25. maja 1621 tudi Avguštin Schnitzpacher iz Celovca pri notranje-avstrijski kamori, češ, da bi Železnikarji sami radi nekaj plačevali za kapelana od tisoča žebļjev. Tudi naddijakon Krištof Plankel, ki je bil v novembru l. 1620. osebno v Železnikih, mu je pred tremi dnevi pisal, da je videl ondi mnogo slabo oblečenih kovačev. — Plankel pa pravi v svojem pismu do patrijarha Hermolaja z dne 10. sept. 1621 tako: Dobro poznam razmere v Železnikih, ki leže v selški fari. Selca spadajo pod kamniški naddijakonot. Faro podeluje frizinški škof in župnike potrjuje patrijarh. Prezentovan je za Selca župnik Andrej Wild, a potrjen še ni od sinodalnih izpraševalcev. Pol nemške milje od Selc je kapela sv. Antona v Železnikih, kjer prebiva 2000 ljudij. Ker so večkrat povodni in je do Selc daleč, bi bilo prav, ako bi v Železnikih vedno stanoval kapelan, da bi otroci ne mrli brez sv. krsta in odraščeni brez svetih

zakramentov za umirajoče. Cesar je obljubil dajati za stalnega kapelana (*qui perpetuo apud illos resideat*) iz dvorne kamore po 200 gld. na leto. Dosedaj še nisem dobil pravice, da bi postavil kapelana, dasiravno sem že o tem pisal patrijarhovemu uradu. Selcem ta ločitev ne bode na škodo. Železnikarji imajo za duhovna že hišo, vrt, mašno opravo i. t. d. Že lansko leto so bili poskusili, da bi se osvobodili, a Selčani in loški oskrbnik Jakob Fankel so jih odvrnili z grožnjami in zvijačami. Tudi drugi rudarski kraji so postali sami svoji, n. pr. Idrija, Kropa, ki se je ločila od Radovljice, in Pavel Bucceleni je Fužine (*Weissenfels*) ločil od Jesenic. Ker imajo Železnikarji predaleč v cerkev, so nekateri tako nevedni, da še očenaša ne znajo moliti. — 22. nov. 1621 je zopet pisal Plankel: Pred tremi dnevi sem šel preiskovat železniške zadeve. Spremili so me gori Pavel Jugovec, beneficijat presv. Trojice v Kamniku, Sebastijan Textor, kurat v Tuhinju, Jurij Labocher, sacelan v Loki, in loški notar Ivan Homan, rojen Železnikar. Kovači delajo po noči, tedaj ne morejo hoditi v Selca. Razun tega so še druge težave: večkrat pride velika voda, ki preplavi pota, po zimi pa drčé v dolino plazovi in skale. To so mi potrdili nastopni Železnikarji: Ivan Wendel, star 40 let, Matija Vogel (*Vogou*), star 65 let, Vrban Semen, star 50 let, Tomaž Omota, star 50 let, Uršula Lenc, Jurij Semen, star 50 let, rudarski sodnik Anton Semen, Anton Kramar, star 35 let, ter Gašpar in Jurij Plavec. Selški župnik Andrej Wildt (*Wihilt*), ki še ni portjen, pravi, da bi vsled tega izgubil nekoliko soldov štolnine od krstov, porok in pogrebov. A Železnikarji so obljubili, da bodo selškemu župniku dajali vse, kar mu gre. Brata Gašpar in Jurij Plavec (*Primarii Eisnernenses*) bodeta rada še več dala, ker imata sama nad 80 tisoč gld. imetja. Za Josipom Possarelli-jem je postal vicedom Oktavij Panizol, ki bode rad nakazal onih 200 gld. za kapelana. Loški glavar dela sicer na vso moč zoper ustanovljenje fare v Železnikih in trdi, da ima samo on v tem govoriti, a tu se ne gre za svetno stvar, temveč za duše, in tedaj naj on molči. — Protipisar in podoskrbnik

loškega grajščinstva, Korbinijan Fütrenpfeil, je pisal 18. nov. 1621 Plankelnu, da so poslali Selčani župnika Wildta in dva moža, izbrana od vseh 16. podružnic selških, v Videm protestovat zoper Železnikarje, ki se hočejo ločiti od Selc in napraviti svoje pokopališče. Potem bi se ločile vse podružnice. Železnikarji so obljubili tudi, da bodo popravili staro kapelo sv. Lovrenca (pri farni cerkvi), da bi bila za rabo, toda obljubijo mnogo, pa ne storé. Povodni in drugih nevarnostij ni na poti. — Jednako je pisala tudi vsa srenja sv. Petra in Pavla(!) v Selcih Plankelnu. Ta je pa vnovič pisal patrijarhu, da je v Železnikih nad 100 hiš in v jedni stanuje po 10 do 50 oseb. V Petrovem Brdu je pot posebno nevarna, dalje izstopa Češnjica (Kerschbach), povoden večkrat vzame most na Racovniku (Untereisnern) in pod Zijálko zapirata včasih plaz in voda pot. Maše so v Železnikih: na god sv. Antona pušč., sv. Andreja, sv. Fabijana in Seb., na veliki petek (!), ko se srenja obhaja (da die Gemein communicirt), na dan svetega Filipa in Jakoba, sv. Ane in drugo nedeljo po sv. Trojici, ko je semenj. — Nato sta bila poklicana l. 1622. župnik Andrej Wildt, zastopnik selške, in Jurij Plavec, zastopnik železniške občine, pred patrijarhovo sodišče v Videm. Wildt je trdil, da Železniki niso oddaljeni od Selc nemško, ampak le laško (rimsko) miljo. Potov ne preplavljajo vode, da bi se ne moglo priti v Selca. Selški župnik bi vsled ločitve izgubil 2000 duš in biro od 8½ zemljišč. Od tega mora selška fara plačevati davke in nositi druga bremena. Železniškemu kapelanu je pač zagotovljenih 200 gld., a dominija v Železnikih ni, in tedaj bi moral zopet pomagati nadvojvoda, ako bi hoteli zidati župni dvorec. Selški duhovniki imajo v Železnikih božjo službo vsako tretjo ali peto nedeljo. — Ne vemo dneva, kdaj da se je obravnavala ta stvar v Vidmu, a zmagal je vrli zastopnik Železnikarjev, Jurij Plavec, ki je dobil 12. febr. 1622 od patrijarškega generalnega vikarja na pergamenu pisano listino, s katero se je dovolila ustanovitev samostojne duhovnije v Železnikih. 23. okt. 1622 je patrijarh potrdil za novo ustanovljeno faro prvega duhovna, namreč

Gabrijela Klemenca (Clemeniz). (A, c, 10.) — Po smrti župnika Ivana Arharja (Arichar) je dobil 9. apr. 1702 faro Pavel Anton Babel (A, c, 17), ki je bil potrjen 11. avg. 1703.

Žiri. 15. nov. 1487 Jernej, župnik v Žireh (Plebanus in Czaiyroch). (A, a, 10, 442.) — Gregor, sin Jurija Strelca iz Žirov, je bil 23. dec. 1497 podpevec v Gorici, ko je prejel subdijakonat na titel Žige, sina pok. Jurija pl. Post z goriškega gradu. 10. mar. 1498 je postal dijakon in 31. mar. 1498 v Belaku mašnik (O. z.). — Po smrti Jurija Stingule je dobil faro 6. jun. 1559 Jurij Gross (A, c, I, 8.) in, ker je ta kmalu umrl, 24. nov. 1559 Jurij Pušar. (A, c, I, 18.) — L. 1595. vikar Mihael Matko. (A, b, 15.) — 11. avgusta 1636 in 30. maja 1640 župnik Andrej Jereb. (A, b, 39 in 49.) — Po resignaciji župnika Andreja Jereba je bil za Žiri 22. avg. 1642 potrjen Jurij Jugovec. (A, c, 12.) — Po smrti vikarja Jurija Jugovca prezentuje 30. maja 1655 frizinški škof patrijarhu za vikarja Tomaža Rojca. (A, b, 23.) — Po smrti Tomaža Schwesterniča dobi 28. febr. 1693 potrjenje za žirovsko faro Jakob Prock. (A, c, 18.) — L. 1701. je dobil faro Ivan Krstnik Šinik (Schinigk), ki je imel l. 1704. za kapelana Martina Sušnika. (A, b, 49.) — Ko je odšel Šinik župnikovat v Poljane, je frizinški škof prezentoval apostolskemu nunciju na Dunaju za žirovsko faro dne 21. jan. 1705 loškega vikarja Valentina Križaja (A, b, 43), katerega je potrdil patrijarh 3. apr. 1705. (A, c, 17.) Po Križajevi smrti je bil potrjen Luka Pušar (Puschar) 14. jul. 1708. (A, c, 17.) — L. 1723. se je poduhovničil Žirovec Ivan Krstnik Tratnik (A, b, 49.) in l. 1748. Andrej Jeraša (Jerasha), ki je dobil «titulum mensae» od frizinškega škofa. (A, b, 39.) — Ko je odšel Bernardin Bogataj župnikovat v Poljane, je bil za žirovsko faro potrjen Mihael Mrak 16. jun. 1734 (A, c, 20.), za Mrakom pa Lovrenc Rotar 6. avg. 1742. (A, c, 21.)

Žužemberk. 13. apr. 1491 in 7. sept. 1495 (in Saysimberg) župnik Kancijan Radler. (A, b, 49 in A, a, 16, 183.)

— 30. mar. 1499 je dobil v Ogleju tonzuro in nižje redove Martin, sin pok. Volbenka iz Žužemberka. (O. z.) — 17ega maja 1507 župnik žužemberški in dobrniški Jurij Sladkonja (Slakoina). (A, b, 49.) — 21. febr. 1582 župnik Jurij Zusin. (A, b, 34.) — 5. maja 1597 in 26. sept. 1600 župnik Anton Porenta (A, b, 48.) — L. 1598. so luterani imeli v rokah dve žužemberški podružnici. Jedno cerkev v Žužemberku so celo razširili, pri cerkvi sv. Nikolaja so pa nanosili zemlje in napravili luteransko pokopališče. (A, b, 48.) — Leta 1598. je bil posvečen v mašnika Matija Tomaževič iz Žužemberka (A, b, 44.); l. 1600 postane žužemberški organist Krištof Reifberger subdijakon (A, b, 47.), in l. 1723. prejme Žužemberčan Josip Plešec višje redove. (A, b, 49.)

Mali zapiski.

Prazgodovinske najdbe na Kranjskem l. 1894. Meseca januarja in februarja je razkopaval g. J. Pečnik še veliko gomilo št. II. na Magdalenski Gori in našel nad 50 mrličev, ki pa niso bili bogati. Samo pri 16. mrličih je našel nekaj starin, in sicer: 12 lončenih posod, 10 fibul, 11 zapestnic, 3 sulice, 2 sekiri, 2 pasova, 5 uhanov, 2 zalasnici, 1 ovratnico, 1 nož in več pasnih sklepancev. S tem je ta velika gomila, v kateri je ležalo nad 400 mrličev, vsa prekopana. — Meseca marca je šel Pečnik k Stičini, kjer je po želji vodje č. kr. dvornega muzeja na Dunaju začel kopati velikansko gomilo na njivah pri hiši posestnika Gomilarja. Visoka je gomila nad 10 m. Ko se je za poskušnjo izkopal več metrov globok jarek, našlo se je notri cele kupe pepela od sežganih mrličev, a brez priložkov. Nasutega je toliko pepela, da so morali za ves kup sežgati gotovo nad 400 mrličev. Mnogo enakih gomil iz samega pepela se je našlo tudi okrog Kostanjevice, pri vasi Malence v čateški fari, in dve zelo veliki pri vasi Boršt na Krškem Polju. — Dalje je izkopal J. Pečnik par rimskih grobov v Novem Mestu ter našel več strtih posod in jedno celo, ki ima na dnu male luknjice, da je prav podobna našim cedilom. — Rimsk grob je isti izkopal tudi na posestvu gospoda dekana v Šmariji. Pri sežganem mrliču so bile tri lampice, dva piskreca in jedna skledica. Jedna lampica je imela napis FORTIS in druga AGILIS. — Čuden grob je našel pri vasi Vodice v dobropoljski fari na hribskih košenicah. V grobu je ležal cel mrlič iz halštatske dobe. Na njem je bilo naloženega polno

kamenja, tako da se je ljudstvo silno čudilo tej najdbi. — Meseca marca so prekopali na Bledu do 4 m visoko gomilo, v kateri so bili pri vrhu in ob straneh do 1 m globoki grobi. Našlo se je nad 100 mrličev, celih okostij, ki so ležala dobro ohranjena v pesku. Nekateri mrličji so imeli čudne uhanе (iz bronaste žice) in prstane in nekoliko nožev. Na uhanih so bile steklene koralde, kakeršne se vidijo tudi dandanašnji pri kmetiskih ljudeh. Zraven so našli malo, čudno podobo, kot velik novc, potem nekoliko črnih lončenih posod. Da se je nekaj starin dobilo, za to gre zasluga gosp. Hudoverniku in Lergetporerju, dočim se je muzej sprva premal pobrigal za te važne najdbe. Grobovi so iz šestega stoletja, od rodov, kateri niso več poznali Rimljanov, namreč od starih Slovencev. Te vrste grobovi se nahajajo zelo redko. Gosp. Pečnik je našel podobne grobove le pri vasi Strahovlje v zagorski okolici in na Sveti Gori nad Savo. Blizu tega najdišča na Bledu je zasledil gosp. Pečnik tudi gomile iz prazgodovinske dobe, katere bode natanko preiskal in opisal. — Pred kratkim je začel posestnik Črtalič v Grobljah pri Št. Jerneju kopati pred hišo rimsk zid in je prišel na zanimive rimske kopeli, obdane z močnim zidom in obložene od znotraj s samimi kamnitimi ploščami iz belega mramorja. Od severne strani je bil napeljan v kopeli vodovod, in sicer lep kanal, v katerem so ležale svinčene cevi, katere so nevedneži raztopili. Tlak v kopeli je bil do 1 m debel in iz tako trdne malte, da se ni dal razkopati. Kmet, ki je mislil, da bode pod tlakom zaklad, ga je razstrelil s smodnikom. Tako znamenitih kopel s tolikimi mramornatimi ploščami še niso našli na Kranjskem. Ker se vidi, da je pod zemljo še več sob za kopanje, treba, da se te kopeli zistematično preiščejo. Ako sodimo po zidovju, spoznamo, da so tu stanovali zelo imoviti Rimljani, ki so iz daljnih krajev navozili toliko mramornatih plošč. — Pri cerkvi v Dolnji Stari Vasi, tudi v šentjernejski fari, so zadeli na neki njivi kmetje na rimske in predrimske grobe in jih končali, ker so iskali le denarja. Kar se je otelo, poslal je gosp. kapelan Vaclav Vondrášek v muzej, namreč lepo lampico z podpisom FORTIS in na vrhu z napisom izdelovalčevim, ter jedno sulico in jeden nož iz predrimske dobe. Nad lampico je ležala plošča z napisom in zraven drug rimsk grob, ki ima tudi napisno ploščo. Posnetek obeh napisov bode napravil gosp. Pečnik in ju priobčimo prihodnjič. Nož in sulica sta bila baje v bližnjem grobu med kostmi in ogljem v velikanski žari, od katere, kakor tudi od drugih posod črepine so prišle v tuje roke.

P + R.

Francoške krogije v Ljubljani. Po raznih nesrečnih praskah so zapustili Francozi 28. septembra 1813. leta Ljubljano; samo na ljubljanskem gradu so ostavili posadko. Avstrijski general Fölseis je hitro zasedel mesto. Komaj so zapazili Francozi Avstrijce v mestu, so brž 29. septembra začeli streljati nanje. Avstrijci pa so postavili baterijo na Golovec in

ž njo odgovarjali sovražniku. Streljanje sta nadaljevali obe strani tudi še naslednje dni, dokler se ni 5. oktobra ob jedni uri popoldne podala francoska posadka. Za tega streljanja je priletelo v mesto in okolico več francoskih krogelj, katere so ljudje shranili v spomin na francoske boje. Sedaj so, kolikor je meni znano, ohranjene še tri kroglice. Prva je vzdana v hiši na Poljanski cesti št. 37. na desni strani pri četrtem oknu z napisom: D: 29: Sb. 1813., t. j. «den 29. September 1813». Druga, ki meri v premeru 13 cm. in tehta 8 kg., je bila vzdana v Koslerjevem hlevu pri Novem Svetu («Neue Welt») pri cesti na Rudolfov kolodvor med prvim in drugim oknom. Pred dvema letoma so jo otroci izkopali, a sedaj jo bode g. Kosler zopet dal vzdati s primernim napisom. Tretja se je nahajala nad vhodom v frančiškanski samostan. Ko so pred dvema letoma prenovili samostansko poslopje, odstranili so jo sicer, vendar bi bilo želeti, da se kot zgodovinska znamenitost zopet vzida na svoje prejšnje mesto tudi v novo poslopje. Pri tej priliki naj popravim neko zmoto občnega mnenja. Ljudje pravijo, da je tudi ona velikanska kroglica, ki je vzdana v frančiškanskih ulicah na hiši št. 10. iz francoske dobe; a to ni res. Pač pa je to kroglica iz onega časa, ko je bila v tej hiši gostilna «pri krogli». Francoske kroglice pa se pogosto dobivajo tudi v ljubljanski okolici. Tako so našli tukajšnji realci pred nekaj leti dve krogli na oni strani ljubljanskega gradu, ki je obrnjena proti Golovcu, in ju prinesli g. prof. Levcu, kateri ji še sedaj hrani. Enake kroglice so še pred tridesetimi leti prav pogosto ljudje našli na Rožniku. Francozi so namreč imeli svoje strelne vaje na onem mestu, kjer stoji sedaj tabačna fabrika. Odtod so pogosto streljali proti Rožniku in po ustnem izročilu mnogokrat vznemirjali hlapce, ki so delali v mežnarjevem gozdu.

P. L.

Imenitni birmanci v Ljubljani l. 1600. V torek po veliki noči l. 1600. je škof Tomaž Hren delil v ljubljanski stolnici zakrament svete birme. Ker so se v istem času kranjski plemenitniki vračali v katoliško cerkev, se je večkrat primerilo, da so prišle k birmi odrasčene in celò stare osebe iz prvih premiških rodbin. Omenjenega dne so bili birmanci nastopni: *S e b a s t i j a n p l. L a m b e r g*; *J u r i j*, sin nekega turškega bega, katerega je v vojski vjel in potem posinovil *J u r i j p l. L e n k o v i č*, glavar kranjske dežele; gospa *S u z a n a*, soproga imenovanega Lenkoviča, ki je bila hči Jurija grofa Zrinskega, in se je malo prej pokatoličnila; baronka *F e l i c i t a p l. T u r j a š k a*, vdova po *A d a m u p l. B o n h o m o*, ter mnogo plemenitih mladeničev in devojk.

Izdaje in zalaga «Muzejsko društvo za Kranjsko».

Tiskala Kleinmayr in Bamberg v Ljubljani.